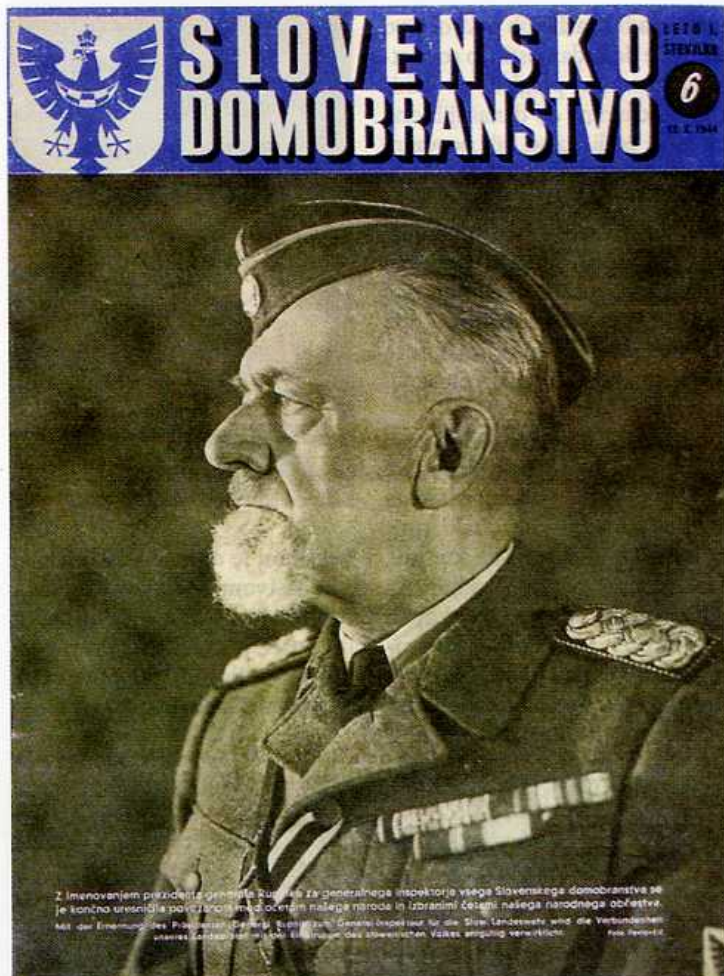

Predsednik Ljubljanske pokrajine

Bogdan Sajovic, foto: arhiv Demokracije

Divizijskega generala Leona Rupnika so po vojni ustrelili kot izdajalca. V zadnjem času so se pojavile neuspešne pobude, da bi se obsodba razveljavila in bi se znova speljal proces, ki bi nepristransko pretehtal njegovo delovanje.

General Leon Rupnik

Divizijski general Leon F. Rupnik se danes šteje kot ena najbolj spornih osebnosti v naši ne tako davni zgodovini. Bil je vojak, ki je v zadnjih letih svojega življenja zaradi specifičnih okoliščin zajadral tudi v politiko. Ker je bil na strani poraženih, je bil obsojen na smrt in razglašen za izdajalca. Njegovo ime se je uporabljalo in se še vedno uporablja kot slovenski ekvivalent norveškemu majorju Quislingu, francoskemu maršalu Petainu ali pa srbskemu generalu Nediću, ki je bil - mimogrede - tudi Rupnikov dolgoletni osebni prijatelj in službeni kolega,

torej kot sinonim za kolaboracijo z okupatorjem in izdajo svojega naroda. Drugi pa menijo, da je skušal delati le najboljše za svoj narod.

A vendar so vsi omenjeni primeri med seboj zelo različni. Quisling, na primer, je že dolgo pred izbruhom druge svetovne vojne izstopil iz vojaških vrst. Lotil se je politike, ustanovil v rojstni državi stranko, ki je bila posnetek nemške nacistične stranke, in vneto agitiral za čim tesnejše sodelovanje z Nemci. Za sodelovanje z okupatorjem se je torej Quisling odločil sam in dolgo pred napadom na Norveško, potem pa pri tem napadu tudi ob pomoči

svojih somišljenikov sovražniku po najboljših močeh pomagal.

Za ostalo trojico ne bi mogli reči, da so se pred vojno kakorkoli povezovali s sovražnikom, pa tudi z aktivno politiko se niso bavili.

Petaín je bil na primer že dolgo v pokoju. V trenutku katastrofe so ga, ker je bil heroj iz prve svetovne vojne, poklicali na pomoč in mu izročili predsedniški položaj, ko se je Francija že sesedla. Iz strahovitega poloma je izvlekel vsaj nekaj, zato pa je pač moral hočeš nočeš nekako sodelovati z nemškimi okupatorji. Rojaki so ga imenovali »oče domovine«, po koncu vojne pa so ga taisti imenovali za kolaboranta.

Nedić prav tako ni kolaboriral pred vojno. Potem ko je bila vojna izgubljena za Jugoslavijo, so mu Nemci - kot uglednemu generalu - ponudili položaj vodje civilne uprave v okupirani Srbiji. Sprejel je ponudbo v upanju, da mu bo nekako uspelo obvladovati kaos, ki je nastal po porazu.

Obramba pred revolucijo Kar se generala Rupnika tiče, je prve mesece po zasedbi Jugoslavije pravzaprav ostal celo zunaj politike. Ostal je brez dohodkov in brez pokojnine v Ljubljani, kjer ni nobenega praktično poznal, saj je večji del svoje vojaške kariere, tako tiste v avstroogrski monarhiji kot tiste v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Kraljevini Jugoslaviji, preživel zunaj slovenskih krajev. Bil je daleč od kolaboracije, predvsem zato, ker Italijanov niti najmanj ni cenil, zaradi svojih let se je internaciji sicer izognil, se pa je moral redno javljati na italijanski kvesturi.

Potem ko je varnostno-obveščevalna služba komunistične partije (VOS) začela pobijati politične nasprotnike po Ljubljani in so se začeli nekateri kmetje pritoževati, da v njihovih krajih partizani rekvirirajo živino in živež ter tudi

justificirajo tako imenovane protinarodne elemente, so mu mlajši oficirji nekdanje kraljeve jugoslovanske vojske postavili vprašanje, kaj naj se naredi. Svetoval jim je, naj se skušajo ljudje povezati v domobranske ali vaške straže, ki bi tako odgnale vsiljivce od svojih domov in zaščitile premoženje.

Potem ko se je izkazalo, da ima Rupnik zaradi svojih let in nekdanjega čina močan vpliv, so mu Italijani ponudili mesto ljubljanskega župana, delno tudi v upanju, da bi ga pridobili na svojo stran. Rupnik je ponujeno mesto po krajšem premišljevanju sprejel, v upanju, da bo tako mogel vsaj na kakšen način pomagati svojemu narodu, tako v obrambi pred Italijani kot tudi v obrambi pred nasiljem komunistov.

Prepoved poveljevanja Po sesutju Italije in potem ko so prevzeli oblast nad nekdanjo italijansko okupacijsko cono Nemci, so Rupniku ponudili mesto prezidenta t. i. Ljubljanske pokrajine, kar je spet sprejel. Po pokolu protikomunističnih enot na Turjaku in v Grčaricah, za kar se partizani niso sramovali uporabiti niti pomoči donedavnih italijanskih okupatorjev, ki so v zameno za izpust s topovi razbili Turjak, je Rupnik menil, da bi bilo treba sprejeti pomoč kogarkoli, ki bi pomagal zatreti komunizem. Osebnost se je bil pripravljen za to tudi žrtvovati, kot je plastično izjavil: »Za svoj narod bom tudi drek žrl, če bo treba.«

To mu sicer ni bilo potrebno, je pa to svoje prepričanje plačal z glavo. Z glavo so ga plačali tudi številni njegovi privrženci, tudi eden njegovih sinov in zet. Rupnikova oba sinova, Vuk in Evgen, ter oba zeta, Abram in Suvajdžić (ki sta bila mimogrede Srba, kot tudi več domobranskih oficirjev, zato je teza, da je vse že pred vojno pripravila slovenska kolaboracija s Katoliško

Cerkvijo na čelu, popolnoma iz trte zvita), so bili vsi aktivni častniki jugoslovanske vojske in so tudi vsi pozneje postali komandanti vaških straž ter domobranski častniki. Največja ironija pa je, da je prav Rupnik, ki ga štejejo za glavnega organizatorja domobranstva, pravzaprav imel na zahtevo nemških okupatorjev sicer le prazen naslov glavnega inšpektorja slovenskega domobranstva, medtem ko so mu vsakršno neposredno vmešavanje ali celo vodenje te vojne formacije najstrožje prepovedali.

Odlikovani vojni junak Leon Rupnik se je rodil enajstega avgusta 1880 na Lokvah blizu Nove Gorice. Njegov oče je bil cesarsko-kraljevski državni uradnik, gozdarski inšpektor. Družina se je selila po Sloveniji, končno pa spet prišla v Gorico, kjer je Rupnikov oče prevzel mesto vodje pisarne in gozdni direkciji za Kranjsko, Goriško, Istro in Dalmacijo. Rupnikov oče je bil nedvomno zvest uradnik, ki je za svojo službo dobil tudi več civilnih odlikovanj in priznanj.

Leon se je odločil, da bo sledil očetu v državni službi, a si je raje izbral vojaško namesto uradniške kariere. Po končani nižji gimnaziji je s petnajstimi leti stopil v pehotno kadetnico v Trstu in jo po štirih letih zapustil s činom praporščaka-pripravnika. Po nekaj mesecih služenja v pehotnem polku v Varaždinu je končno dobil potrditev v čin poročnika in potem opravljal razne službe v Varaždinu in Bjelovarju. Kmalu so se nadrejeni odločili, da ga pošljejo za leto dni v šolo za inženirce; presodili so namreč, da bi lahko bil odlični inženirski oficir v pehotnih enotah. Opravljal je tudi nekaj drugih služb, bil je administrator v enoti in nekaj časa predavatelj na šoli enoletnih prostovoljcev, se pravi rezervnih oficirjev. Glede na to, da se je povsod izkazal, so nadrejeni sklenili, da bo iz Rupnika postal dober oficir, in ga poslali za dve leti na Dunaj, na generalštabno akademijo, kajti le uspešno končana akademija je omogočala dostop do visokih či-

Pri razbitju vaških straž na Turjaku so partizani sprejeli pomoč poraženih italijanskih okupatorjev.

nov. Med šolanjem je napredoval v nadporočnika, po vrnitvi pa je bil več let poveljnik manjšega pehotnega garnizona. Pred prvo svetovno vojno so ga imenovali za generalštabnega stotnika ter postavili za načelnika štaba prve planinske brigade v Mostarju.

V prvi bitki na srbskem bojišču, na Ceru, Rupnikova brigada ni sodelovala. Že na drugi, na Drini, pa je sodelovala v krvavih spopadih za Mačkov kamen. Kota je prehajala iz rok v roke, enkrat so bežali eni, drugič drugi in po pričevanjih je

Rupnik osebno, celo z gorjačo naganjal vojake nazaj v boj. Koto so osvojili končno Avstrijci, Rupnik pa je bil predlagan za odlikovanje. Odlikoval se je tudi v bitki na Koluvari in bil še enkrat odlikovan.

V letu 1915 je kratek čas prebil na soški fronti, sodeloval v odbijanju prvih nasprotnikovih ofenziv, dobil še dve odlikovanji, potem pa je bil odposlan v Galicijo, sprva kot operativni oficir divizije in kmalu nato kot načelnik divizijskega štaba. Odlikoval se je tudi v Galiciji in predlagali so ga za viteški križ

Leopoldovega razreda. Dejansko mu ga sicer niso izročili, ker je država prej razpadla, bi mu pa to odlikovanje samo po sebi prineslo tudi plemiški naslov. Konec vojne je dočkal v Boki Kotorski kot načelnik štaba Boke in hkrati obalne obrambe za južno Dalmacijo, v činu majorja.

V jugoslovanski vojski Z razsluženjem cesarstva je pri osemindesetih ostal brez službe, zato je zaprosil za vstop v vojsko novonastale države. Sprejeli so ga, čeprav so oficirje razpadle monarhije s čini, višjimi od stotnika, načeloma jemali bolj poredkoma.

Naslednja leta so Rupniku tekla po klasičnem načinu premestitev in napredovanj, redno pa je za svoje delo dobival tudi priznanja v obliki odlikovanj, tako na primer red sv. Save, red jugoslovanske kroge in podobno. Prav tako je tudi redno napredoval. Večinoma je v svoji karieri v jugoslovanski vojski opravljal štabne funkcije, neposredno poveljevanje četam je imel v glavnem tedaj, ko je bilo to nujno potrebno za napredovanje.

Pravila so predvidevala, da je moral vsak štabni oficir vsaj kakšno leto neposredno poveljevati tudi vojaški enoti. Rupnik je tako služil v divizijskih štabih v Banjaluki in Zaječarju, potem pa do leta 1928 sedem let služil kot načelnik divizijskega štaba moravske divizijske oblasti v Nišu. Med tem službovanjem je napredoval v podpolkovnika in nato polkovnika. Leta 1928 je postal načelnik štaba dravske divizije v Ljubljani, kjer je ostal dve leti, potem pa je odšel v Varaždin, kjer je pred tridesetimi leti začel vojaško kariero in bil tam poveljnik pehotnega polka ter istočasno garnizona. Leta 1931 je odšel v Skopje, kjer je ostal do začetka leta 1937 (vmes je ▶

Kri mučencev...

Poboji političnih nasprotnikov, katere je zagrešila VOS, so sprožili delovanje vaških straž in domobranstva.

Eden od očitkov Rupniku je bila njegova navzočnost pri zaprsegi domobrancev.

Leon Rupnik govori na zborovanju v Unionski dvorani.

▶ leta 1933 dobil čin brigadnega generala), in sicer kot načelnik štaba v komandi tretje vojne oblasti.

Rupnikova linija Leta 1937 se je preselil v Kragujevac, napredoval v divizijskega generala (edini Slovenec v tedanji Jugoslaviji) in postal poveljnik šumadijskega divizijskega območja. Tu je prvič prišel v nasprotje s komunisti. Kot poveljnik je seveda moral med vojake razpošiljati okrožnice viš-

jih poveljstev glede komunistične nevarnosti, seveda pa tudi na to temo redno predavati podrejenim častnikom. Pozneje je bil to pred sodiščem eden od dokazov protinarnodnega delovanja.

Rupnik je nato delal kot vodja štaba za utrjevanje, ki je gradilo utrdbeni pas po mejah z Italijo, Avstrijo in Madžarsko, pa tudi dodatne zaprečne trdnjave v notranjosti. Linija se je po njem imenovala Rupnikova linija, vendar

ni bila zgrajena do konca, ker je zmanjkalo denarja, a pred sodiščem so mu pozneje očitali, da je »razmetaval narodni denar«, pa čeprav so linijo začeli graditi leta 1926, dokončati pa bi jo morali leta 1945. Ob izbruhu vojne je bil načelnik štaba prve armadne skupine, ki se je pod nemškimi udarci razletela, zato se je po kapitulaciji umaknil v Ljubljano, da bi se izognil nemškemu ujetništvu.

Sojenje in smrt Po spoznanju, da bodo partizani zmagali, se je Rupnik umaknil v tujino, a so ga vrnili nazaj. Postavljen je bil pred sodišče, skupaj z vodjem ljubljanske politične policije dr. Lovrom Hacinom, z vodjem SS in policije za Slovenijo SS-generalom Ervinom Rosenerjem, pa z Milkom Vizjakom, organizacijskim vodjem domobranstva, ter z odsotnima dr. Gregorijem Rožmanom, ljubljanskim škofom, ter dr. Mihom Krekom, klerikalnim politikom in ministrom v londonski emigrantski vladi.

Rupnika so obtožili po enajstih točkah obtožbe - od veleizdaje, protinarnodnega delovanja, organiziranja kvislinških formacij, vojnih zločinov pa do razsipništva z narodnim denarjem. Eden glavnih očitkov je bil tudi ta, da je bil navzoč pri domobranski prisegi na ljubljanskem stadionu na Hitlerjev rojstni dan, to je dvajsetega aprila 1944.

Javni proces, prenašan tudi prek zvočnikov, je v dobrem tednu dni (od enaindvajsetega do tridesetega avgusta 1946) razsodil, da so vsi obtoženci krivi. Rupnika so obsodili na smrt z ustrelitvijo, Hacina in Rosenerja na smrt z obešenjem, Vizjaka na dvajset let zapora, odsotna Rožmana in Kreka pa na osemnajst oziroma petnajst let. Vsem obtoženim so zaplenili premoženje, Slovincem pa odvzeli tudi državljanske in politične pravice, na smrt obsojenima za stalno, ostalim trem za deset let po izdržani kazni. Pritožbe obrambe so bile ekspresno odbite in sodba je bila izvršena že četrtega septembra.

Okoli tretje ure so na dvorišču zaporov obesili Hacina in Rosenerja, uro pozneje pa so pripeljali na strelišče pod Golovcem Rupnika. Postavil se je pred cevi sedmerice knojcevcev, odklonil trak čez oči in kriknil: »Naj živi slovenski narod!« Počila je salva in od šestih ostrih nabojev (eden je bil slep, kot je to v navadi) je Rupnika eden zadel v vrat, štiri v predel srca, eden pa je (namerno?) zgrešil. Leon Rupnik je bil takoj mrtev in njegovo truplo so odpeljali ter ga pokopali na kraju, ki je še danes skrivnost.

Pojavljajo se pobude, da bi proces proti Leonu Rupniku razveljavili in ponovili ter še enkrat - tokrat nepristransko - pregledali vse okoliščine, a so pobude do sedaj naletele na gluha ušesa. **D**

Sodelavci Radia Ognjišče vam želimo prijeten oddih!

